

CHOWANNA

TOM 1 (34)

DZIECIŃSTWO — WITRAŻ BOLESNY

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2010

Nr indeksu 330566

CHOWANNA

TOM 1 (34)

DZIECIŃSTWO — WITRAŻ BOLESNY

pod redakcją Ewy Jarosz

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2010

Redaktor naczelny
Dr hab. Zbigniew Spendel

Recenzenci

Prof. dr hab. Jerzy Modrzewski, prof. zw. dr hab. Andrzej Radziewicz-Winnicki

Rada Naukowa

Prof. dr hab. Jerzy Brzeziński
Prof. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak
Prof. dr hab. Kazimierz Denek
Prof. dr hab. Tadeusz Frąckowiak
Prof. dr hab. Adam Frączek
Prof. dr hab. Stanisław Juszczyk
Prof. dr hab. Stanisław Kawula
Prof. dr hab. Wojciech Kojs
Prof. dr hab. Stefan M. Kwiatkowski
Prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński
Prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki
Prof. dr hab. Mieczysław Łobocki
Prof. dr hab. Krystyna Marzec-Holka
Prof. dr hab. Stefan Mieszalski
Prof. dr hab. Aleksander Nalaskowski
Prof. dr hab. Czesław Nosal
Prof. dr hab. Irena Obuchowska
Prof. dr hab. Wincenty Okoń
Prof. dr hab. Stanisław Palka
Prof. dr hab. Karol Poznański
Prof. dr hab. Andrzej Radziewicz-Winnicki
Prof. dr hab. Bronisław Siemieniecki
Prof. dr hab. Tomasz Szkudlarek
Prof. dr hab. Bogusław Śliwowski
Prof. dr hab. Andrzej de Tchorzewski
Prof. dr hab. Janina Wyczęsany

Kolegium Redakcyjne

Prof. UŚ dr hab. Małgorzata Górnik-Dürose
Dr hab. Ewa Jarosz
Prof. dr hab. Barbara Kozusznik
Prof. UŚ dr hab. Anna Nowak
Prof. UŚ dr hab. Jan M. Stanik
Prof. dr hab. Adam Stankowski
Dr hab. Agnieszka Stopińska-Pająk
Prof. UŚ dr hab. Ewa Syrek

Sekretarz Redakcji

Dr Beata Pitula

www.chowanna.us.edu.pl

Adres Redakcji / Editorial Adress
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu Śląskiego
40-126 Katowice, ul. M. Grażyńskiego 53
tel./fax (032) 258-94-82
e-mail: zbigniew.spendel@us.edu.pl

Spis treści

Wstęp (<i>Ewa Jarosz</i>)	5
---------------------------------------	---

Artykuły

BARBARA SMOLIŃSKA-THEISS Rozwój badań nad dzieciństwem — przełomy i przejścia	13
--	----

Bolesne dzieciństwo — przeszłość, teraźniejszość, a czy przyszłość?

JADWIGA BIŃCZYCKA Korczakowski witraż dziecięcy	27
--	----

TADEUSZ PILCH „Miliard dzieci bez szczęścia”	41
---	----

JÓZEFA BRĄGIEL Historia zainteresowań przemocą wobec dzieci w odsłonach	51
--	----

EWA JAROSZ Krzywdzenie dzieci — piętno społeczne?	61
--	----

Krzywdza dziecka — różne oblicza problemu

MONIKA SAJKOWSKA „Myślałam, że mi serce pęknie” — refleksje rodziców stosujących kary fizyczne wobec dzieci	79
---	----

EWA SYREK Krzywdzenie dziecka w rodzinie przez zaniedbywanie lecznicze	89
---	----

MARIA DEPTUŁA Piętno samotnego dzieciństwa. Przywiązanie i praktyki rodzicielskie jako przyczyny odrzucenia dziecka przez rówieśników	95
---	----

BEATA DYRDA Trudne dzieciństwo dziecka zdolnego	109
--	-----

Ochrona wartości dziecka

- ANNA NOWAK
Prawna ochrona wartości dziecka i dzieciństwa 119
- KATARZYNA SEGIET
Dziecko i dzieciństwo jako wartość a współczesność 129
- MONIKA CZYŻEWSKA
„Efekt widza” — nieudzielanie pomocy dzieciom krzywdzonym a środowisko szkoły. 139

Pomniejszanie krzywdy

- MARTA HERZBERG
Wspomaganie rozwoju emocjonalnego dzieci odrzucanych przez rówieśników 153
- WIOLETTA JUNIK
„Na przekór przeciwnościom losu” — jak wzmacniać reziliencję dzieci z rodzin z problemem alkoholowym 163

Recenzje

- Roy Howarth, Pam Fisher: *Jak pokonywać problemy behawioralne i emocjonalne u dzieci i młodzieży*. [Przeł. Rafał Lisowski] Warszawa, Wydawnictwo K.E. Liber 2005 (*Beata Pitula*) 179
- Psychospołeczne aspekty życia rodzinnego*. Red. Teresa Rostowska, Aleksandra Peplińska. Warszawa, Wydawnictwo Difin 2010 (*Beata Pitula*) 183
- Janusz Gajda: *Antropologia kulturowa. Kultura obyczajowa początku XXI wieku*. Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2008 (*Teresa Wilk*) . 187

Wstęp

Krzywdzenie dzieci stanowi obecnie jeden z „gorących” tematów zarówno naukowych, jak i społecznych, ale także politycznych. Choć od kilkudziesięciu już lat problem krzywdzenia dzieci przebija się w Europie, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie, Australii, krajach Dalekiego Wschodu, ale także w Afryce na czoło najważniejszych problemów społecznych, to jednak dopiero opublikowanie po 2000 roku światowych raportów przez WHO oraz ONZ (WHO, 2002; Pinheiro, 2006), ukazujących to zjawisko spowodowało dość radykalne nasilenie zainteresowania się nim przez różne gremia i podmioty. Zrealizowane niedawno globalne badania nad przemocą wobec dzieci ukazały ogrom i różnorodność krzywd, jakich doświadczają współczesne dzieci na całym świecie. Badania, których wyniki przedstawiono w 2006 roku w postaci tzw. Raportu Pinheiro, uderzyły społeczność międzynarodową zakresem i formami przemocy oraz zaniedbywania, którym podlegają dzieci w wielu regionach świata.

Od kilku lat obserwujemy podejmowanie licznych inicjatyw mających na celu ograniczanie występowania zachowań, sytuacji i warunków, które uznawane są za krzywdzenie dzieci. Spotykamy wypowiedzi polityków oraz osób przewodzących działalności międzynarodowych organizacji i politycznych korporacji, otrzymujemy rekomendacje wskazujące na działania, jakie państwa powinny podejmować na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem, opracowywane są rekomendacje polityczno-prawne w tym zakresie, którym powinny się podporządkować państwa członkowskie tych organizacji i korporacji, oraz swoiste przewodniki tematu dla

parlamentarzystów (UNICEF 2004; UNICEF 2007). Także specjaliści — badacze i praktycy, na podstawie analiz skuteczności różnych programów i działań na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem oraz współczesnego stanu wiedzy na temat istoty zjawiska i jego uwarunkowań przedstawiają opracowania, które strukturalizują ten obszar do celów aplikacyjnych¹. Ustanawiane są także specjalne podmioty, które mają koordynować i nadzorować działania na rzecz ochrony dzieci, takie jak Rzecznik Praw Dzieci czy stanowisko Specjalnego Reprezentanta ONZ ds. Przemocy wobec Dzieci — którego utworzenie było jedną z podstawowych rekomendacji wynikających ze światowego raportu o przemocy wobec dzieci P.S. Pinheiro².

Intensyfikacja działań na rzecz ochrony dzieci przed krzywdzeniem, jaką obserwujemy po opublikowaniu Raportu Pinheiro, wynika także — jak się wydaje — z odkrycia i uświadomienia dewastujących konsekwencji, jakie doznawanie przez dzieci przemocy powoduje. Poza zidentyfikowanymi wcześniej różnymi negatywnymi następstwami w sferze społecznej, emocjonalnej, poznawczej badacze ustalili związek pomiędzy doświadczeniem krzywdzenia w dzieciństwie a występowaniem wielu problemów zdrowotnych w postaci chorób i dolegliwości w późniejszym okresie. Co więcej, zdobycze technologii medycznej umożliwiły prowadzenie badań nad neurofizjologicznymi konsekwencjami chronicznej traumy u dzieci. Badania zaowocowały odkryciem zmian w budowie i funkcjonowaniu mózgu dzieci krzywdzonych. W rezultacie uznano, iż problem przemocy wobec dzieci jest niezwykle znaczący, ale także pilny, „palący”, wymagający zdecydowanych rozwiązań i natychmiastowych działań. Trafnie ujął to w swym raporcie Paulo Sergio Pinheiro, pisząc: „Dzieci mają już dość mówienia, iż są przyszłością, one chcą cieszyć się swoim dzieciństwem wolnym od przemocy teraz!” (Pinheiro, 2006, s. 4 — tłum. własne).

Na podstawie kilkudziesięcioletnich już badań nad zjawiskiem krzywdzenia dzieci zbudowano dość rozległą wiedzę o formach jego występowania, uwarunkowaniach oraz ich konsekwencjach. W świetle współczesnej wiedzy oraz wspomnianych raportów na temat zjawiska przemocy wobec dzieci szczególnie powszechną jego formą okazuje się przemoc, jakiej dzieci doświadczają w rodzinie. Jednocześnie podkreśla się, iż dziecku krzywdzonemu właśnie w rodzinie najtrudniej jest pomóc. W większości krajów to właśnie przemoc wobec dzieci w rodzinie

¹ Przykładem takiego opracowania jest wydany przez WHO i ISPCAN *Preventing child maltreatment. A guide to taking action and generating evidence*, 2006.

² 1 maja 2009 roku ustanowiono przy ONZ stanowisko Specjalnego Reprezentanta ds. Przemocy wobec Dzieci i powołano na nie Martę Santos Pais — dotychczasowego dyrektora UNICEF Innocenti Research Center.

stanowi problem zarówno epidemiologiczny, jak i interwencyjny. Wysiłki badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe ukierunkowane są na określanie czynników i warunków, które determinują istnienie i nasilanie się tego rodzaju zachowań. Współcześnie szczególnie podkreśla się potrzebę prowadzenia badań, które dostarczyłyby wyraźnych „dowodów” skuteczności wszelkich działań, jakie wobec problemu krzywdzenia dzieci są podejmowane w różnych warunkach społecznych, ekonomicznych i kulturowych.

Przedstawione uwagi odnoszą się do globalnej wiedzy o problemie przemocy wobec dzieci. Czy w Polsce zjawisko to zostało wystarczająco dobrze rozpoznane i opisane? Tradycja badań nad krzywdzeniem dzieci sięga w Polsce pierwszej połowy XX wieku, ale w kategorii współczesnego rozumienia zjawiska można mówić zaledwie o dwóch dekadach badań nad nim. Swój udział zaznaczają przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych: medycyny, socjologii, psychologii, prawa, pedagogiki. Od kilkunastu lat prowadzone są badania nad występowaniem zjawiska i jego społeczną reprezentacją. Stale jednak można odnieść wrażenie, iż dziecko krzywdzone jest raczej niechcianym dzieckiem w polskiej rzeczywistości naukowej. Przyczyn tego można by upatrywać w wielu czynnikach i z pewnością taka analiza byłaby niezwykle użyteczna. Przed nią jednak zarysowuje się w polskiej literaturze potrzeba ukazania zjawiska krzywdzenia dzieci jako problemu o wielu obliczach, potrzeba przełamania społecznego stereotypu, w świetle którego przemoc wobec dzieci to przede wszystkim problem kryminalny, prawny, a także problem występujący w ograniczonych postaciach zachowań i sytuacji oraz w ograniczonych społecznie przestrzeniach. Na to zapotrzebowanie starali się odpowiedzieć autorzy niniejszego tomu. W zaprezentowanych tu tekstach zjawisko krzywdzenia dzieci potraktowane zostało wielowymiarowo i opisane w przeróżnych perspektywach. Czytając poszczególne opracowania, udajemy się zarówno w podróż w przeszłość, jak i w podróż dookoła świata, zaglądamy do rodzin, ale również do szkoły, wszędzie spotykając dziecko krzywdzone.

Całość tomu rozpoczyna niezwykle ważny tekst Barbary Smolińskiej-Theiss, ukazujący perspektywy i transformacje naukowego zainteresowania dzieckiem i dzieciństwem, w którym autorka wytycza zasadnicze przełomy w percepcji dziecka i dzieciństwa, jakie zarysowały się w analizach naukowych. Jak należy oczekiwać, tekst ten, podobnie jak i inne opracowania autorki, stanie się na wiele następnych lat podstawą odwołań autorów piszących o obrazie dzieciństwa i analizujących różne jego wymiary oraz meandry. Rozważaniom na temat dziecka i dzieciństwa bolesnego i trudnego przewodzi tekst Jadwigi Bińczyckiej, przypominający wrażliwość na krzywdę dziecka, którą charakteryzował się Janusz

Korczak, azaż najwybitniejszy polski pedagog. Ten *collage* stworzony z Korczakowskich opisów trudnych sytuacji życiowych i przygnębiających zdarzeń, jakie spotykały dzieci, opatrzony zostały pytaniem autorki: „O ile poprawiła się kondycja dzieciństwa w czasach obecnych?” Poniekąd odpowiedzią na nie jest kolejny tekst, napisany przez Tadeusza Pilcha, o wymownym tytule „*Miliard dzieci bez szczęścia*”, w którym liczby i refleksje autora nie pozostawiają złudzenia co do oceny sytuacji, w jakiej wyrastają ogromne rzesze dzieci we współczesnym świecie. Jak doszło do tego, iż dorośli, badacze zaczęli interesować się trudnym problemem krzywdzenia dzieci, opisuje w kolejnym tekście Józefa Brągiel. W następnym z tekstów autorka Ewa Jarosz przekrojowo analizując sytuację dzieci w dziejach społecznych, stara się zidentyfikować główne czynniki, które wpłynęły na poprawę sytuacji dzieci, na złagodzenie sposobów traktowania ich i lepszą nad nimi opiekę oraz doprowadziły z czasem do sytuacji określenia praw dzieci, w tym praw ochrony przed krzywdzeniem. Nietuzinkowe spojrzenie na krzywdzenie dzieci przedstawiają kolejne opracowania. Monika Sajkowska zarysowuje problem krzywdzenia dziecka jako dramat rodziców, ukazując w ten sposób zjawisko w absolutnie niekonwencjonalnym świetle. Ewa Syrek podkreśla w swoim tekście znaczenie postaw rodziców wobec dzieci chorych, ujawniając zaniedbania lecznicze w kontekście krzywdy dziecka. Maria Deptuła rozwija analizę zaburzeń w relacjach pomiędzy rodzicami a dzieckiem w kontekście teorii przywiązania Bowlby’ego oraz porusza kwestie negatywnych praktyk wychowawczych, umiejscawiając owe problemy w perspektywie rozwoju społecznego dzieci. Beata Dyrda ukazuje los dziecka zdolnego jako tego, którego dzieciństwo jest niejednokrotnie trudne i najeżone sytuacjami krzywdzenia.

Jakie są możliwości i kierunki poprawy jakości dzieciństwa, uczynienia go mniej bolesnym? Autorzy kolejnych tekstów koncentrują się na różnych aspektach polepszania losu i warunków życiowych dzieci krzywdzonych. Anna Nowak przedstawia możliwości, jakie w tym względzie kreuje prawo polskie, Katarzyna Segiet zaś rozważa wątki aksjologiczne towarzyszące kategorii dzieciństwa, zderzając wartość dziecka ze współczesnymi przemianami i zjawiskami cywilizacyjnymi. Monika Czyżewska podjęła trudny temat odpowiedzialności za reakcje na sytuacje krzywdzenia dzieci. Pokazując nauczycieli jako „wizjów” występowania zjawiska, zastanawia się nad czynnikami powodującymi brak udzielania pomocy przez szkolny personel dzieciom krzywdzonym. Praktycznymi aspektami pomocy udzielanej dzieciom doświadczającym bolesnego dzieciństwa zajęły się Marta Herzberg i Wioletta Junik, opisując, pierwsza — założenia programu wspierania rozwoju emocjonalnego dzieci odrzucanych przez rówieśników, druga — działania wzmacniania reziliencji u dzieci z rodzin alkoholowych.

Przedstawione w tym tomie teksty powstały dzięki uprzejmości osób, które zostały poproszone o udział w stworzeniu witrażu bolesnego dzieciństwa. Dziękuję im serdecznie za dodanie swoich „kawałków”, z których powstał ten obraz. Z pewnością takich witraży można zbudować dużo, bardzo dużo, z pewnością wiele jeszcze ich powstanie, czemu będą towarzyszyły przeróżne intencje.

Pomiędzy tekstami poszczególnych autorów zamieszczone zostały fragmenty autobiograficznej książki osoby, której dzieciństwo było koszmarem, maltretowanej, wykorzystywanej seksualnie i zaniedbywanej — Dorosłego Krzywdzonego Dziecka. Jej wspomnienia zatytułowane *Kato-tata. Nie-pamiętnik* niech grają w tym tomie rolę głosu dziecka krzywdzonego — jego świadectwa cierpienia, strachu i widzenia świata. Za zgodę na publikację tych fragmentów serdecznie dziękuję autorce Halszce Opfer oraz Wydawnictwu Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza.

Witrażem bolesnego dzieciństwa, który my — wszyscy autorzy — namalowaliśmy i przedstawiamy Czytelnikowi w niniejszym tomie, chcieliśmy ukazać, jak różne kształty i odcienie ma problem krzywdzenia dzieci oraz jak szeroki horyzont poznawczy i emocjonalny musi towarzyszyć rozważaniom nad nim, a także „przemysliwaniom” na temat sposobów poprawy jakości dzieciństwa.

Bibliografia

- Pinheiro, P.S. 2006: *Violence against children*. Lisboa; www.violencestudy.int.
WHO, 2002: *World report on violence and health*. Geneva.
UNICEF, 2004: *Child protection. A handbook for parliamentarians*.
UNICEF, 2007: *Eliminating violence against children. Handbook for parliamentarians*.

Ewa Jarosz
nomen omen Dzień Dziecka 1 czerwca 2009 r.

W roku 2010 nakładem

Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego

ukazały się następujące publikacje z dziedziny pedagogiki i psychologii

Małgorzata Zalewska-Bujak

Udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych przełomu XX i XXI stulecia w Polsce

Eugenia Rostańska

Dziecko i dorosły w rozmowie. Doświadczenie komunikacji. Odniesienia edukacyjne

Ewa Wysocka

Doświadczenie życia w młodości — problemy, kryzysy i strategie ich rozwiązywania. Próba opisu strukturalno-funkcjonalnego modelu życia preferowanego przez młodzież z perspektywy pedagogiki społecznej. Wyd. 2.

Teresa Wilk

Rewitalizacja społeczna poprzez współczesną sztukę teatralną w ocenie reprezentantów (twórców i odbiorców) sztuki dramatycznej Legnicy, Nowej Huty i Wałbrzycha

Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz

Środowiskowe uwarunkowania agresywnych zachowań młodzieży (jako wyznacznik oddziaływań profilaktycznych i interwencyjnych)

Nr indeksu 330566
PL ISSN 0137-706X
(wersja drukowana)
ISSN 2353-9682
(wersja elektroniczna)

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

Redaktor
BARBARA KONOPKA

Projekt okładki
i szaty graficznej
BEATA MAZEPA-DOMAGAŁA

Redaktor techniczny
BARBARA ARENHÖVEL

Korektor
LIDIA SZUMIGAŁA

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Nakład: 280 + 50 egz. Ark. druk. 12,5. Ark. wyd.
13,0. Papier offset. kl. III, 90 g Cena 30 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Zasady opracowania materiałów

1. Redakcja przyjmuje teksty, które dotąd nigdzie nie były publikowane.
2. Nadsyłane prace będą recenzowane, a następnie omawiane na posiedzeniach Redakcji, która podejmie decyzję w sprawie zakwalifikowania ich do druku. O decyzji Redakcji Autor zostanie poinformowany. W przypadku niezakwalifikowania artykułu do druku zostanie on zwrócony Autorowi. (Prace realizowane między innymi w ramach grantu powinny być opatrzone informacją o rodzaju, numerze i tytule problemu badawczego).
3. Objętość tekstu nie może przekraczać 16 stron formatu A4, łącznie z bibliografią, przypisami, tabelami, rysunkami. Wyjątek od tej zasady stanowią jedynie artykuły zamówione.
4. Materiały przekazane do redakcji powinny zawierać:
 - komputerowy wydruk tekstu wraz z bibliografią (uporządkowaną alfabetycznie, w układzie nazwisko/data) oraz CD,
 - tabele, rysunki (wydruk oraz CD),
 - do każdego tekstu abstract oraz słowa kluczowe — w języku angielskim (względnie polskim),
 - przypisy: bibliograficzne (podane w tekście głównym, umieszczone w nawiasach w układzie nazwisko/data), rzeczowe (opatrzone cyfrą odpowiadającą numeracji ciągłej przypisów w tekście głównym, napisane na oddzielnej stronie),
 - informacje o Autorze (imię i nazwisko, tytuł, stopień naukowy i zawodowy, specjalność, stanowisko i miejsce pracy, aktualnie pełnione funkcje w stowarzyszeniach i towarzystwach krajowych i zagranicznych, adres do korespondencji, adres domowy, numer telefonu).

Warunki prenumeraty

Warunkiem regularnego otrzymywania „Chowanny” jest złożenie zamówienia na prenumeratę roczną. Cena każdego z tomów wyniesie 30 zł.

Zamówienia prosimy wysyłać pod adresem:

WYDAWNICTWO UNIwersytetu śląskiego
UL. BANKOWA 12B, 40-007 KATOWICE
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl
tel. (032) 359-15-70

Bieżące numery można nabywać bezpośrednio w księgarni Wydawnictwa ul. Bankowa 12 (budynek rektoratu) lub zamawiać korespondencyjnie.

Subscription orders for all the magazines published in Poland available through the local press distributors or directly through the:

Foreign Trade Enterprise
ARS POLONA
Krakowskie Przedmieście 7, 00-950 Warszawa, Poland
Bank Account: Bank Handlowy SA w Warszawie 201061-710-1310

Księgarnia Wysyłkowa
„LEXICON”
Maciej Woliński
skrytka pocztowa 957, 00-950 Warszawa 1
tel./fax (022) 625-01-29, (022) 648-41-23
e-mail: lexicon@medianet.pl

KOLPORTER SA
ul. Strycharska 6
25-659 Kielce

CHOWANNA 2010, TOM 1 (34) • DZIECIŃSTWO – WITRAŻ BOLESNY

Cena 30 zł